

Train de trainer

‘Workshop over het geven van een workshop haiku’.

Deze workshop is gegeven op de ledenvergadering van de HKN te Bunnik, d.d. 25 februari 2017.

Inleiding

In de inleiding maak ik het onderscheid tussen ‘knowledge’ en ‘know how’. ’t Gaat in deze workshop uiteindelijk niet om je eigen *kennis* omtrent haiku, wel om de *vaardigheden*, hoe je kennis en enthousiasme over kunt brengen. We buigen ons over de mogelijkheden, oefeningen en werkvormen die geschikt zijn om met succes een workshop ‘haiku’ te geven.

Toelichting tekstboekje

ad. 1

Geeft aansluiting bij de ervaringen van de deelnemers en maakt het gesprek los. Valkuil: laat het niet een lang gesprek of een discussie worden. Het is bedoeld als opstart.

ad. 2

Dit is een zinvol didactisch principe.

ad. 3

Wat is je intentie? Ieder vult voor zichzelf in. Plenair bespreken in ’t kort.

ad. 4

show but don’t tell!

ad. 5

Naar eigen inzicht.

ad. 6

Duik ook hier niet te diep in de theorie. In een workshop komen de mensen iets *doen*.

ad. 7

1 ^e boomtop	→ de 3 ^e regel is commentaar
2 ^e hond	→ cliché uitdrukking
3 ^e koe	→ het lidwoord
4 ^e eenmaal thuis	→ grammaticale fout
5 ^e jouw hand	→ het aanwezige ik
6 ^e avond	→ lelijk enjambement

ad. 8

Het hangt af van de beschikbare tijd en van de motivatie van de deelnemers of, en hoeveel aandacht je besteedt aan dit soort oefeningen. Proef je aversie, laat het onderdeel dan achterwege. Een mogelijk alternatief is dat de mensen blijven zitten en je vraagt zoiets als: “denk terug aan deze morgen. Hoe was de reis hier naartoe; viel je iets op, op de weg, op het treinstation” etc.

ad. 9

De drie laatste voorbeelden zijn genomen uit Aan het woord 2002: ‘Schaduw van regen’. Meer geschikte voorbeelden zijn makkelijk te vinden. Presenteer je de eerste twee regels die aangevuld moeten worden door de derde, is het zeer waarschijnlijk dat je stuit op een veelvoorkomende ‘fout’ bij de beginnende haikuschrijver, nl. de laatste regel als samenvatting, conclusie, commentaar op het voorgaande (*hoog in de boomtop / is een lijster gaan zitten / o, wat zingt hij mooi!*). Maakt u de deelnemers hiervan bewust!

ad. 10 en 11

Haiku wordt wel ‘zintuiglijke’ poëzie genoemd. Probeer dus altijd uit te gaan van het waarneembare van het beeld, de gebeurtenis, de situatie. Dat betekent niet dat de haiku per definitie neutraal of ik-loos is. De manier waarop de dichter observeert, accenten legt, zijn woordkeus bepaalt en ahw. uit het gewone iets bijzonders weet aan te stippen, legt iets persoonlijks in de haiku. In deze opvatting ga je van ‘beeld’ naar ‘thema’, van het zichtbare naar een (mogelijk) diepere laag.

tekstboekje deelnemers 'train de trainer'

1.

Ik heb ervaring met:

Het geven van een workshop. Wat me bij is gebleven:

Het volgen van een workshop haiku. Wat me bij is gebleven:

2.

Je hebt ruim de tijd?

Na (met) het voorstellingsrondje kun je de algemene vraag stellen: *wat verwacht je van deze workshop?* Aan het eind van de workshop kom je daar op terug: *zijn de verwachtingen enigszins uitgekomen?*

3.

De workshop mag pakweg 2 uur duren. Je kunt niet alles 'aanpakken'. Wat vind je echt belangrijk bij het geven van een workshop haiku?

kennisoverdracht	1	2	3	4	5
vooroordelen over haiku wegnemen	1	2	3	4	5
promotie HKN	1	2	3	4	5
enthousiasmeren	1	2	3	4	5
je hobby / passie delen	1	2	3	4	5
het proces	1	2	3	4	5
de resultaten	1	2	3	4	5
beginners op een hoger plan brengen	1	2	3	4	5
duidelijk zijn over wat een haiku allemaal <i>niet</i> is	1	2	3	4	5

de mensen een leuke middag bezorgen	1	2	3	4	5
er zelf ook van leren	1	2	3	4	5
meer? anders?	1	2	3	4	5

In de schaal van 1 op 5:
1 = niet of nauwelijks belangrijk,
5 = heel belangrijk.

eventuele toelichting op je keuze:

4.

Je hebt nu de deelnemers aan de workshop gevraagd naar hun motivatie. Tussen heel adequate opmerkingen zijn er ook reacties als deze:

- ik wil me uiten, expressief zijn,
- ik wil mijn gevoel een plek geven, verwerken,
- ik wil dingen van me af schrijven'
- ik wil gebeurtenissen die mij raakten in een haiku verwerken,
- ik wil mijn gevoelens overbrengen, delen,
- ik wil kort en treffend beschrijven wat mij emotioneel bezighoudt,
- ik wil gelegenheidsgedichtjes maken voor kerst en verjaardagen.

Je kunt het zwijgen er toe doen, maar je haikugevoel zou hier wel op willen reageren met telkens een "ja, maar..."

Formuleer een "ja, maar..." tactisch maar eerlijk:

5.

Aan het begin van de workshop vertel je uiteraard ook iets over jezelf, bijv. hoe je (ooit) in aanraking kwam met haiku.

Wat zou je - in 't kort - vertellen?

6.

Korte uitleg over haiku.

Wat vind je hieronder belangrijk, wat minder belangrijk?

achtergrond / historisch

- invloed Zen-boeddhisme
- Japanse moren → 17 lettergrepen
- geen japonisme (wat was dat ook alweer?)
- seizoenwoorden, de symboliek daarachter
- het snijwoord → leestekens, liggend streepje
- de oude meesters: Basho, Buson, Issa, Shiki

dichtvormen

- haiku
- senryu
- renga
- tanka
- kyoka
- sedoka
- haibun
- haiga

vorm: 5-7-5

- vaste regel?
- soepel mee omgaan?
- de minimale haiku
- experiment: 1 en 2 -
regel
- Engelstalige haiku's

inhoudelijke aspecten

- geen waardeoordelen
- zintuiglijke ervaring
- IK! MIJ! ZELF!, nou nee, gevoelens en stemmingen wel oproepen, niet benoemen
- 'natuurgedicht' → eigenlijk een misvatting
- snijding, omslag, wending
- de gelaagdheid
- het haikumoment
- haiku versus senryu

stijl aspecten

- sober woordgebruik, zelfst. nw + bijv. nw –
- niet sjoemelen met het lidwoord vanwege de 5-7-5
- eindrijm - binnenrijm +
- pas op met clichés
- niet overdadig met beeldspraak zoals vergelijking, metafoor, personificatie
- geen 'gevoelswoorden'
- wel: associatie en nevenschikking

accenten

- haiku/senryu, lyrische haiku, gelegenheidshaiku, natuurhaiku, doodshaiku, enz.

beleving

- "wij zijn stadsmensen!"
- natuurbeleving
- landelijke beleving
- huise;ijke beleving
- ook: natuur van de méns

'one liners'

- haiku is de kunst van het weglaten
- haikuregels zijn richtlijnen, geen dogma's
- haiku is het bijzondere zien in het gewone
- uiteindelijk maakt de lezer de haiku af
- haiku is óók poëzie
- haiku is een taalconstructie

meer:

-
-
-
-

7.

Na uitleg of een praatje over de ‘eerste beginselen’ kan een oefening als hieronder van dienst zijn. Welke eigenaardigheid zie je in deze haiku’s? Verbind een haiku *links* met een kenmerk *rechts*:

Hoog in de boomtop is een lijster gaan zitten. O, wat zingt hij mooi!	0	0 <i>het lidwoord</i>
onze hond begint met een honger als een paard aan zijn feestmaaltijd	0	0 <i>het ik is erg aanwezig</i>
de koe loeit in de wei want zij denkt dat in verte de boer er aankomt	0	0 <i>de 3e regel is commentaar</i>
eenmaal thuis woedt de sneeuwstorm nog in druppels op haar huid	0	0 <i>enjambement</i>
dat ik jouw hand nog in de mijne voelen kan daar ril ik soms van	0	0 <i>een cliché uitdrukking</i>
tijdens de avond- maaltijd hoor ik een vogel luidkeels maar zingen	0	0 <i>grammaticale fout</i>

(bovenstaande voorbeelden uit: ‘Vliegen op de rijst’, Hans Reddingius, 2008)

Een lijstje met eigenaardigheden valt makkelijk uit te breiden: te overdadige personificatie, rijm, gevoelswoorden (prachtig! geweldig!), enz. enz.

8.

werkvorm: maak ‘taal’ van je omgeving.

Als er in de workshop tijd, zin en gelegenheid voor is, kun je deze werkvorm gebruiken.

We gaan even rondkijken, rondlopen. We proberen te oefenen in aandachtig en onbevangen kijken. Is er iets wat je opvalt? Iets wat een onderwerp voor een haiku zou kunnen zijn?

Schrijf op wat je ervaart, of maak (een beginnetje van) een haiku.

9.

werkvorm: de ontbrekende regel

Gegeven zijn twee regels van een haiku. Opdracht: maak de haiku af.
Een voorbeeld ontleend aan Bouwe Brouwer in de FB-groep voor haiku (2017):

Maak een derde regel:

traag verschuiven
de schaduwen in het loof

-----

plukt de valk zijn prooi

de stad ver weg

de zon trekt verder

de kat splitst één oor

file

Je geeft bijv. deze aanwijzingen:

- bij het beeld blijven, dat vervolmaken
- contrasterend beeld zoeken
- verandering van plaats of van tijd
- koppelen aan een emotie
- creëren van een oorzaak/gevolg situatie

Maak een derde regel: getekend portret -
achter de stille lijnen
→ ----

Maak een eerste regel: → ----
zomeravondschemering
een merel fluit nog

Maak een tweede regel: helemaal alleen
→ ----
vallende sterren

enzovoort.

10.

werkvorm: kies een thema en zoek daar een beeld bij.

NB. thema's en beelden staan hier *niet* keurig gerangschikt als behorend bij elkaar!!

1. kies een thema	2. zoek daar een beeld bij	3. maak daar een haiku van
<p>Het achterblijven, verlies</p> <p>Gevoel van het onbereikbare</p> <p>Afscheid</p> <p>Eindigheid</p> <p>Eenzaamheid</p> <p>Onvermogen</p> <p>'alles stroomt'</p> <p>Cyclus van het leven</p> <p>Het 'op reis zijn', het ontheemd zijn</p> <p>Vluchtigheid</p> <p>Aanvaarding</p> <p>Herinneringen</p> <p>Woede, radeloosheid, verzet</p> <p>Liefde, erotiek</p> <p>Angst</p> <p>Vewachting</p> <p>Toekomst, nieuw leven</p> <p>Hoop, dromen</p> <p>Onrust, beklemming</p> <p>Ouderdom, broosheid</p> <p>Empathie met...</p> <p>De stilte, het niets</p> <p>Tevreden in het hier en nu, eenheidsgevoel</p>	<p>Een vlucht wilde eenden</p> <p>Geroep van vogels in de mist</p> <p>Het stromen van water</p> <p>De rivier, het beekje</p> <p>stadsdrukke</p> <p>De (gang v.d.) seizoenen</p> <p>Vallende bladeren</p> <p>Wind en wolken</p> <p>Avond, zonsondergang</p> <p>De wind gaat liggen</p> <p>Schaduwen</p> <p>Ochtendnevel die optrekt</p> <p>De schemering</p> <p>Strand, horizon, verre einder</p> <p>Golven, onstuimige zee</p> <p>Zwaar weer, storm</p> <p>Naderend onweer</p> <p>Slapeloze nacht</p> <p>Druilerige dag</p> <p>Vroege lente(boden)</p> <p>Geboorte (klein)kind</p> <p>Brug, andere oever</p> <p>Jeugd, ouderlijk huis</p> <p>Op een kerkhof</p> <p>Haven, schip, trein, station</p>	

11.

maak het beeld concreter:

Het verdient aanbeveling om na te gaan of het onderscheid tussen 'beeld' en 'thema' voldoende duidelijk is. Maar dan nog kan het zijn dat de deelnemers met werkvorm 10 nog niet echt aan de slag kunnen om een haiku te maken (te abstract?). Je kunt dan proberen om het gekozen beeld nog concreter te maken, een situatie te schetsen of een gebeurtenis aan te duiden. Hoewel dit alles misschien fictief is, wijs op de waarneembaarheid van het beeld.

Twee voorbeelden:

Thema: *gemis*

Beeld: *tuin in de herfst, vallende bladeren*

Concreter beeld: *gevallen blad op een lege, zacht wiegende schommel*

Thema: *beklemming*

Beeld: *slecht weer op komst*

Concreter beeld: *het weerlicht al boven zee*

Oefening:

Zoek of bedenk een trits (thema / beeld / concretisering), eventueel m.b.v. de voorbeelden uit nr. 10, en maak daarmee een haiku.

Voor de fijnproevers: probeer met je gekozen beeld(en) het thema op te roepen zonder dat thema expliciet te noemen.

Opmerking m.b.t. de werkvormen:

- Bij elke werkvorm sta je voor de keus: werk alleen, in tweetallen, in een groepje. Het kan geen kwaad de deelnemers zelf te laten kiezen. Maar blijf zo scherp mogelijk observeren. Je hebt doeners en volgers, praters en zwijgers. Probeer met de juiste interventies ieder tot z'n recht te laten komen.

Colofon

- Auteur: Jaap de Mol
- Versie: 2^e aangepaste versie, 2018
- Voor vragen/opmerkingen over dit materiaal: jcdemol@gmail.com